

Čtenářská gramotnost romských žáků

Dizertační práce – Kateřina Šormová

Abstrakt

Tato práce je příspěvkem k problematice čtenářské gramotnosti romských žáků. Význam gramotnosti pro dnešního jedince je zcela klíčový; výsledky výzkumů naznačují, že lidé s rozvinutými gramotnostními dovednostmi mají zvýšenou pravděpodobnost, že budou mít vyšší sebevědomí, lepší zdravotní stav, uspokojivější zaměstnání a vyšší mzdy než lidé s nízkými gramotnostními dovednostmi. Rizikem snížené úrovně gramotnosti jsou ohroženy nejčastěji osoby z odlišného kulturního prostředí, nezaměstnané a nekvalifikované osoby, osoby s velmi nízkým vzděláním a lidé ze sociálně slabých vrstev. Romští žáci patří do skupiny osob ohrožených tímto rizikem, a je tedy třeba nastavit opatření pro jeho eliminaci. Potřebu rozvíjet jazykovou kompetenci romských žáků v češtině, tedy i schopnost čtení s porozuměním, uvádí také Strategie romské integrace do roku 2020.

Práce se zaměřuje na dvě výzkumné otázky: (1) zda a jak se v testu čtenářské gramotnosti odlišují výsledky romských a neromských žáků a (2) popisuje faktory domácího a školního prostředí, které rozvoj čtenářské gramotnosti romských žáků ovlivňují. Na základě těchto výzkumných otázek byly stanoveny jednotlivé hypotézy.

Výzkum čtenářské gramotnosti romských žáků byl proveden ve 4. a 5. ročnících základních škol v sociálně vyloučených lokalitách na území České republiky, výzkumnými nástroji byly dotazníky pro žáky a učitele a test čtenářské gramotnosti. Výzkum je replikací mezinárodního výzkumu čtenářské gramotnosti PIRLS ve zkrácené podobě. Do výzkumu se zapojilo celkem 596 respondentů z 36 tříd základních škol, analýza dat byla provedena pomocí kvantitativních výzkumných metod. Hypotézy byly ověřovány pomocí Mann-Whitneyho *U* testu nezávislých vzorků.

Na základě analýzy dat se podařilo prokázat, že ve výsledcích v testu čtenářské gramotnosti je mezi skupinou romských a neromských žáků signifikantní rozdíl, romští žáci dosahují

v průměru o jednu třetinu nižšího bodového zisku než neromští žáci. V materiálech, které žáci čtou, zaujímá v obou srovnávaných skupinách první místo kniha, poměrně často čtou žáci z obou skupin také informace z internetu. Neromští žáci internet využívají spíše pro získávání informací a přípravu úkolů do školy, sociální sítě využívají v menší míře než romští žáci. Naopak ve skupině romských žáků je ve využívání internetu naprostá převaha sociálních sítí, internet využívají hlavně jako zdroj zábavy, nikoliv k vlastnímu rozvoji.

Romští žáci čtou nejčastěji knihy obsažené v kánonu literární výchovy základní školy (např. Honzíkova cesta, Staré řecké báje a pověsti, Dášeňka čili Život štěněte) a knihy, podle kterých jsou natočeny populární filmy nebo seriály (Harry Potter, Monster High). Neromští žáci prokazují větší samostatnost ve výběru knih, projevují se také více jejich osobní čtenářské zájmy.

Jako významný prediktor výsledku v testu čtenářské gramotnosti se potvrzuje domácí gramotnostní prostředí, tedy počet a dostupnost knih, čtenářské návyky rodiny, vztah ke čtení, společné čtenářské aktivity rodičů s dětmi a celkový počet přečtených knih. V procesech porozumění textu je pro romské žáky nejobtížnější vyvozovat závěry, tedy pochopit příčinné souvislosti mezi různými událostmi, vyvodit hlavní myšlenky, určit osoby nebo věci. Druhou problematickou oblastí je interpretace, tedy rozpoznání celkového poselství textu, posouzení jiných možností chování postavy v dané situaci a porovnání různých informací z textu.

Z výsledků plyne potřeba výrazné podpory romských žáků ve čtení a rozumění textu ze strany školy; znevýhodnění způsobené vlivem prostředí může být tak závažné, že bez vyrovnávacích opatření hrozí romským žákům snížená úroveň nejen čtenářské, ale také funkční gramotnosti. Na úrovni vzdělávací politiky to znamená potřebu většího akcentu na rozvoj čtenářské gramotnosti u znevýhodněných žáků a podporu vzdělávání učitelů v této oblasti.